

WERKEN MET WERKELIJKHEDEN

IS VERBINDEN VAN WERELDEN

EEN BESCHRIJVING VAN HET CONCEPT GECREËERDE OMGEVING

Inleiding

De jaargangen van het vakblad Sociale Psychiatrie doorbladerend valt op dat sociaal psychiatrisch verpleegkundigen uitgebreid en innovatief werkwijzen en methodieken beschrijven in een poging de enorme complexiteit van de dagelijkse praktijkvoering vast te leggen. Misschien wel erg algemeen gesteld concludeer ik dat sociaal psychiatrisch verpleegkundigen hoog inzetten op de vraag: "Hoe is de client zover te krijgen dat hij een andere manier van denken en handelen wil overwegen?" De vraag is niet of deze invalshoek helpt; het is veelal het enige wat we kunnen doen. Het gevaar daarbij is dat in behandelingen alleen de weg van normalisatie wordt bewandeld en de diversiteit van de mens en zijn verhaal en werkelijkheden op de achtergrond raakt. Het lijkt op een voortdurend balanceren tussen het willen begrijpen en helpen van die unieke ander. En de vraag om angst en onzekerheden weg te nemen zodanig dat een "bevroren" manier wordt gevonden om met de wereld en de werkelijkheid om te gaan. Basaal in het verpleegkundige werk lijkt mij het inzicht dat mensen vooral leren door actief de eigen ervaringen te structureren vanuit persoonlijke betekenisverlening. Dat structureren kan minder of meer bewust gebeuren. In de verpleegkundige zorg zit daar nu juist de crux: hoe kun je cliënten leren meer bewust en systematisch te reflecteren op hun werkelijkheid en waarheden.

Betty Neuman (1995) heeft in haar verpleegkundige model een concept opgenomen dat behulpzaam kan zijn bij

het werken met werkelijkheden: de gecreëerde omgeving. Een concept dat nog niet uitgebreid beschreven is, maar in de kern de sociaal psychiatrische verpleegkunde raakt.

Dit concept wordt hierna beschreven aan de hand van de gestalttheorie en de constructivistische leerpsychologie. Het artikel wil een bijdrage leveren aan het werkbaar maken van dit concept zodanig dat het een aantal uitgangspunten oplevert die bruikbaar zijn in het hulpverleningscontact en bij het ontwikkelen van sociaal

De heer Ben Venneman

Auteur is sociaal psychiatrisch verpleegkundige.

Ben werkt op de Hoge School te Enschede bij de afdeling contractactiviteiten.

Eerder schreef hij, in opdracht van het bestuur NVSPV,

psychiatrisch verpleegkundige methodieken. In een tweede artikel wordt de theoretische uitwerking van de gecreëerde omgeving middels de concepten ervaringsleren en reflecteren beschreven als een verpleegkundig reflectief ervaringsproces.

De gecreëerde omgeving

Neuman geeft een brede omschrijving van het begrip omgeving. De omgeving bestaat uit alle interne en externe factoren die een persoon (clientsysteem) omringen. Om die factoren aan te duiden worden in het

model de begrippen interne en externe omgeving gebruikt. In 1990 heeft Neuman (1990) het begrip "gecreëerde omgeving" toegevoegd. Ze doet hiermee op het proces van onbewuste mobilisatie van alle bronnen uit de interne en externe omgeving, waarmee een eigen perceptie en betekenisgeving wordt gecreëerd op een situatie. Het is een individuele perceptie die af kan wijken van de perceptie die anderen hebben op dezelfde situatie. De basis van de gecreëerde omgeving vormt volgens Neuman de "symbolische expressie van heelheid".

Zij schrijft een bijzondere waarde toe aan dit concept. Immers ieder mens creëert op een eigen onbewuste wijze zijn omgeving.

Neuman maakt duidelijk dat verpleegkundigen in het contact met cliënten op zoek moeten naar onbewuste drijfveren en naspeuren en bespreken op welke wijze onbewuste voorstellingen, opvattingen, fantasieën de werkelijkheid beïnvloeden. Maar ook samen met de cliënt ontdekken op welke wijze het leven vorm krijgt. Ze benadrukt dat er een onzichtbare werkelijkheid is, waarmee mensen in meer of mindere mate in contact staan. Opmerkelijk is dat het concept in veel artikelen en het laatste boek van Neuman (1995) zo minimaal aandacht krijgt. Er wordt geen aanwijzing gegeven op welke wijze verpleegkundigen het concept daadwerkelijk kunnen gebruiken bij gegevens verzamelen, het vaststellen van een diagnose, het formuleren van doelen en interventies of de evaluatie van de geboden zorg. Wel wordt er in verschillende artikelen en bijdragen in het boek verwezen naar dat individuen een eigen mening formuleren, of betekenis geven aan de situatie waarin zij verkeren. Er wordt verwezen naar het construeren van een

werkelijkheid (Tomlinson & Anderson, In: Neuman, 1995), of het beïnvloeden van een reactie van een cliënt op een stressor in de omgeving (Stuart an Wright, In: Neuman, 1995). Verberk en de Kuiper (1998) omschrijven de gecreëerde omgeving als een door een persoon ontwikkeld mechanisme om de interne en externe omgeving te beïnvloeden. Het vormt volgens hen een extra bescherming van het systeem tegen stressoren, maar kan zich op een bepaald moment ook tegen het systeem keren.

Het cliëntensysteem is zich daarbij niet bewust, dat het mechanisme bestaat. Het is geen bewust gestuurd proces, maar heeft een spontaan karakter in tijd en vorm. De gecreëerde omgeving is gebaseerd op niet zichtbare, onbewuste kennis en ervaringen, zoals zelfbeeld, opvattingen, energie-uitwisseling, pre-dispositie. Neuman maakt duidelijk dat ook dit proces energie vraagt. Wordt veel energie opgeslorpt door de gecreëerde omgeving dan gaat dat ten koste van energie voor andere delen (Stuart en Wright, In: Neuman, 1995).

De gecreëerde omgeving is tevens op te vatten als de psychologische en socioculturele delen van de individuele weerstandslijnen. Het refereert aan de verschillende wijzen van coping. De wijze waarop de eigen perceptie op een situatie gecreëerd wordt, geeft ook aan welke copingsbronnen aangesproken worden.

Een gecreëerde omgeving kan zich bijvoorbeeld uiten door ontkenning van een situatie, rigide vasthouden aan één manier van reageren, het geven van hoop etc.

Een verpleegkundige kan meer te weten komen over de gecreëerde omgeving van een cliënt door een taxatie te maken van de wijze waarop de

weerstandslijnen functioneren en een cliënt ermee omgaat. Maar ook op welke wijze de weerstandslijnen door een cliënt worden geactiveerd.

De gecreëerde omgeving kan ook opgevat worden als een communicatief middel. Een persoon kan in contact met de ander aangeven op welke wijze de persoon in de werkelijkheid staat, deze beleefd, waarneemt en er naar handelt. De gecreëerde omgeving heeft betekenis voor de relatie verpleegkundige en cliënt. Immers verpleegkundigen zijn naast de aandacht voor het technisch instrumentele deel van verplegen gericht op communicatieve aspecten van verplegen.

Kunneman (1994) geeft aan dat vooral mensgerichte professionals hun praktische interventies dienen te herijken op basis van een communicatief referentiekader. De hernieuwde aandacht voor normatieve vraagstellingen en zingevingsproblematiek in de verpleegkunde (Pool, 1997) maken duidelijk dat de verpleegkundige rekening heeft te houden met verschillende perspectieven en betekenisgeving van cliënten. Naast het vaststellen van een diagnose is inzicht in de gecreëerde omgeving van een cliënt noodzakelijk. Wil een verpleegkundige werkelijk begrijpen wat symptomen, signalen en etiologie voor een cliënt betekenen, dan zal zij op zoek moeten naar betekenis en beleving van een cliënt. De relatie verpleegkundige - cliënt krijgt waarde als naast het hanteren van een eigen professionele norm de verpleegkundige in staat is om het perspectief en beleving van de cliënt boven tafel te krijgen. En een proces aan te gaan waarin de overeenkomsten en verschillen bespreekbaar zijn. Pool (1997) benadrukt dat juist het in kaart

brengen van de verschillende perspectieven één van de centrale problemen in de verpleegkundige zorgverlening is. Ziekte en gezondheid betekenen voor cliënten vaak heel wat anders dan voor verpleegkundigen en artsen.

Er kan op basis van cliëntgegevens een verpleegkundige diagnose worden vastgesteld, maar de betekenis die beiden eraan geven kan verschillen. Juist het willen begrijpen van de cliënt naast het objectiveren van feitelijkheden is een belangrijke aanvulling op verpleegkundige zorg.

Versillen van inzichten kunnen juist het verhaal van de cliënt en de verpleegkundige kleuren en verdiepen. Maar ook ruimte vrijlaten om samen met een cliënt zingeving en zingevingsvraagstukken bespreekbaar te maken.

Gecreëerde omgeving in theoretisch perspectief

Het concept gecreëerde omgeving lijkt een directe verwantschap te hebben met andere concepten, zoals copingmechanismen, afweermechanismen, overdracht - en tegenoverdrachtsfenomenen, het construeren van een werkelijkheid (constructivisme) en de wijze waarop mensen de werkelijkheid ervaren (gestalttheorie). Hierna wordt ingegaan op de gestalttheorie en de constructivistische leerpsychologie.

Gestalttheorie

Opmerkelijk is dat Neuman in haar publicaties en beschrijvingen van het concept geen verbinding legt met de gestalttheorie. Ze heeft zich bij het beschrijven van het model onder andere laten inspireren door de gestalttheorie. Het is jammer dat deze invalshoek door haar niet prominenter is uitgewerkt. Het is een theoretische notie die in de sociaal psychiatrische

praktijkvoering zeer bruikbaar is. In het verloop van het artikel wordt dit verduidelijkt.

In de Gestalttheorie staan drie begrippen centraal: existentieel, experimenteel en ervaringsgericht (Van Praag, 1987).

Existentieel verwijst naar de stroming van het existentialisme, waarin de mens als een geheel wordt voorgesteld. Een opsplitsing van een mens in delen wordt afgewezen. Het menselijk bestaan wordt centraal gesteld, de mens zoals hij is, hier en nu. En niet zoals hij zou moeten zijn of zou kunnen zijn.

Het experimentele verwijst naar de situatie dat een cliënt wordt uitgenodigd in een behandeling om actief met het eigen gedrag te experimenteren, ervaringen in het hier en nu op te roepen, contact te maken met die ervaring en het bijbehorende gevoel. Ervaringsgericht betekent in deze context een nadruk op het individuele karakter van elke ervaring. De ervaring wordt geplaatst in een circulair proces van individuele ervaring en de omgeving. Men stelt zich op het standpunt dat een mens nooit op zichzelf te beschouwen is, maar altijd gezien moet worden in relatie met de omgeving. De individuele ervaring van elk mens kent een binnenwereld (gevoelens, fantasieën, gedachten, spierspanning) en een buitenwereld (gedrag). In een behandeling werken met ervaring betekent altijd contact maken met het lichaam en de buitenwereld en de interactie tussen beiden. In de gestalttherapie is het ervaringsgericht element gekoppeld aan het begrip *awareness*.

Awareness wordt omschreven als " een vorm van ervaren. Het is een proces van actief in contact zijn met datgene wat voorgrond is in het individu - omgevingsveld: (Van Praag, '87, p 59).

Volgens de Gestalttheorie neigt onze waarneming ernaar de wereld zo eenvoudig en overzichtelijk mogelijk te maken. Waarnemen is het organiseren van prikkels. We maken hetgeen wij door onze zintuigen opvangen tot een samenhangend geheel. Laten we dat achterwege dan zou de wereld onoverzichtelijk en onveilig voor ons zijn. We zouden onszelf verliezen en ervaren in stukken en delen (Lambrechts, 1994). Dat is echter niet het geval, want ieder persoon construeert zichzelf en zijn omgeving tot een betekenisvol geheel. Met andere woorden we scheppen als het ware figuren (voorgrond) tegenover een achtergrond.

Zo nemen we onszelf waar als een geheel, een figuur zittend in een auto of wandelend door een winkelstraat. De auto en de winkelstraat vormen de achtergrond.

Waarnemen houdt een voortdurende wisselwerking in tussen voorgrond (figuur) en achtergrond.

De awareness is te verdelen in drie gebieden:

- a. Aandacht voor de buitenwereld
- b. Aandacht voor de binnenwereld
- c. Aandacht voor het beleven

Aandacht voor de buitenwereld richt zich vooral op het zintuiglijk contact: zien, horen, ruiken, proeven en aanraken. De binnenwereld vraagt om contact met gevoel en emoties, die een lichamelijke basis hebben. Cliënten kan worden gevraagd om aandacht te hebben voor lichamelijke uitdrukking van gevoel.

Het beleven richt zich op zaken als aandacht hebben voor beelden en fantasieën.

Een mens is voortdurend bezig om op basis van waarneming en opgedane ervaringen een proces van creatieve

aanpassing en wisselwerking met de omgeving aan te gaan. In die wisselwerking is er altijd sprake van contact, een ontmoeting. Contact is essentieel in het leven. Bij contact hoort gevoel, is gekoppeld aan actie en geeft uitdrukking aan persoonlijke behoeften (liefde, veiligheid, steun etc.).

Gestalt en gecreëerde omgeving

De gecreëerde omgeving is een hulpmiddel voor een persoon om de werkelijkheid mede vorm te geven. Het gaat daarbij ook om waarnemen, op welke wijze een persoon zijn ervaringen gebruikt (onbewust of bewust) of zich er door laat leiden.

Het door Neuman gebruikte begrip perceptie heeft een directe relatie met waarnemen.

De wijze waarop een persoon zichzelf waarneemt (percipieert) krijgt vorm in de wijze waarop hij omgaat met zijn omgeving. Maar ook hoe vanuit de omgeving gereageerd wordt.

Ook bij de gecreëerde omgeving gaat het om de wijze waarop een persoon omgaat met zijn buitenwereld, binnenwereld en het beleven ervan. En hoe die drie werelden zich uiten in gedrag en in contact en wisselwerking zijn met de omgeving.

Elk persoon is zich in meer of mindere mate gewaar (aware) van zijn eigen gecreëerde omgeving en de invloed ervan op de omgeving. In een normale levenssituatie zal de gecreëerde omgeving veelal niet als problematisch worden ervaren. Juist in periodes van stress en een groot beroep op de aanwezige energie kan de gecreëerde omgeving onder druk komen te staan. De gestalttheorie benadrukt dat zowel in een problematische situatie als een normale levenssituatie groei mogelijk is. Belangrijk is dat een persoon contact kan maken met zichzelf, zijn eigen behoeften, zijn eigen gecreëerde omgeving. Basale behoeften als

veiligheid, zekerheid of erbij willen horen bepalen bijvoorbeeld hoe een persoon zichzelf ziet of waarneemt in relatie tot de mensen om zich heen.

Bij de gecreëerde omgeving gaat het dus om:

1. de wijze waarop een persoon zijn waarneming organiseert.
2. de wijze waarop een persoon zijn behoefte bevredigd
3. de wijze waarop een persoon zijn gedrag hanteert
4. de wijze waarop een persoon zichzelf waarneemt tegen een achtergrond
5. De wijze waarop een persoon zichzelf in en met een leefwereld ontwikkeld

Uit de beschrijving van de gestalttheorie en de gecreëerde omgeving blijkt ook dat het door Neuman gebruikte concept systeemtheorie een plaats heeft. De wisselwerking tussen omgeving en persoon komt nadrukkelijk aan de orde.

De Gestalttheorie gaat er vanuit dat elke patiënt de kracht in zich heeft en over de middelen beschikt om zichzelf in wisselwerking met zijn omgeving te reguleren en te realiseren en dat hij zodoende op een bevredigende wijze kan functioneren (Lambrechts, 1994). Daarbij moet bedacht worden dat zowel de persoon en de omgeving voortdurend aan verandering onderhevig zijn. Een menselijke reactie op die verandering is dat hij op zoek blijft naar het voltooiën van onafgemaakte situaties of zoeken naar aanpassingen aan die onafgemaakte situaties. Het gaat altijd om een huidige toestand en een gewenste toestand. Om zowel de huidige als de gewenste situatie te leren kennen moet een persoon in contact treden met zijn eigen leefwereld en de diepste bevrediging van behoeften.

Een mens is uitgerust met een groot creatief aanpassingsvermogen. Niet zoals een kameleon, maar door telkens weer opnieuw antwoorden te vinden op bestaande en veranderende situaties. Maar ook door telkens weer contact te maken met de omgeving. Het aanpassingsvermogen is te vergelijken met de wijze waarop de weerstandslijnen (volgens het Neuman Systems model) zich in de loop der tijd hebben ontwikkeld en in de huidige situatie actueel aanwezig zijn. Het aanpassingsvermogen en de gecreëerde omgeving verwijzen ook naar de wijze waarop we onszelf ervaren op de grens van lichaam en de omgeving. Het onszelf gewaarworden (awereness) en de wijze waarop we betekenis geven aan de ervaring heeft invloed op de weerstandslijnen, hoe we ons voelen.

Constructivisme

Uit de omschrijving van de "gecreëerde omgeving" blijkt dat de eigen perceptie en betekenisgeving in een situatie bepalend is voor de wijze waarop een persoon zichzelf en zichzelf in de omgeving ervaart.

Beide zijn helpend bij het construeren van een werkelijkheid. Het constructivisme is een theorie die zich richt op de wijze waarop mensen op basis van ervaringen en nieuwe ervaringen een eigen werkelijkheid creëren en het handelen daarop baseren.

Enkele bekende theoretici in deze stroming zijn Piaget (psycholoog), Wittgenstein (filosoof) en Watzlawick (buitengewoon hoogleraar klinische psychologie en filosoof) (Haffmans, 1999).

De bekende communicatietheorie van Watzlawick is gebaseerd op het denken vanuit de constructivistische leerpsychologie. Watzlawick (1984) definieert constructivisme als:

onderzoek naar het waarnemings-, gedrags- en communicatieverloop, waardoor wij mensen onze individuele, maatschappelijke en ideologische werkelijkheid niet - zoals we onnadenkend aannemen - constateren, maar eigenlijk creëren.

Watzlawick verschuift met het constructivisme de aandacht van het individu naar de betrekkingen *tussen* individuen.

De toepassing van het constructivisme in behandelingen maakte duidelijk dat mensen veelal "blind" zijn voor hun persoonlijke leven en de eigen ervaringswereld.

Een van de redenen die hiervoor wordt gegeven is dat mensen in de westerse cultuur meer gericht zijn handelen en veel minder op reflectie (Elferink, 1996).

Onze taal is een instrument om onze handelingen en werkelijkheid te uiten.

Taal is nauw verbonden met gedrag, communicatie. Wie zich eenmaal een (moeder) taal heeft eigen gemaakt, is levenslang gevangen in taal. Een van de opvattingen uit het constructivisme is dat de taal noodzakelijk is onze werkelijkheid, onze wereld, te kunnen construeren.

Minuchin (1983) - gezinstherapeut - heeft vooral benadrukt dat therapie weinig meer is dan een uitwisseling van verhalen tussen therapeut en cliënt of het gezin. Hij gebruikt in zijn gesprekken met cliënten verhalen, vertellingen om samen met hen een nieuwe werkelijkheid te omschrijven. Door aan een problematische situatie een nieuwe betekenis te geven wordt veelal een eerste stap gezet naar verandering. Het verhaal van de therapeut heeft geen grotere objectiviteit of betekenis dan die van de cliënt. Cliënten worden gestimuleerd de "enige echte betekenis/werkelijkheid" los te laten. Bijvoorbeeld: moeder laat zich kritisch

uit over haar dochter: Ze komt haar afspraken nooit na. Dochterlief: Moeder is alleen maar bezig om mij te controleren. Beiden hebben een eigen werkelijkheid. Om uit deze "constructie" te komen moeten beiden hun eigen waarheid of werkelijkheid moeten loslaten. En samen zoeken naar een wel passende werkelijkheid. Het gaat dus niet in de eerste plaats om het zoeken naar de waarheid maar naar de *pasvorm* om met elkaar te kunnen leven of elkaars wereld te kunnen begrijpen (Hoffman, 1990).

Criticasters constateren een overdreven nadruk op taal en het construeren van de werkelijkheid middels taal. De inbedding van het verhaal, de werkelijkheid zoals die wordt beleefd, moet ook worden gezien tegen de achtergrond van een sociale context.

De werkelijkheid wordt ook gekleurd door leeftijd, ziekte, etnische identiteit, maatschappelijke klasse, ras, geslacht en economische omstandigheden (Elferink, 1996).

Van belang is ook om vast te stellen dat de werkelijkheid voortdurend verandert. En dat mensen in staat zijn om afstand te nemen van hetgeen eerst als de "waarheid" werd gepresenteerd. Het constructivisme gaat ervan uit dat een mens kan leren door kritisch te onderzoeken hoe bijvoorbeeld bepaalde (denk)beelden zich hebben kunnen ontwikkelen. En daarbij ook in staat zijn om reacties/feedback van anderen in zich op te nemen (Boekaerts & Simons, 1993).

Een ander uitgangspunt is dat kennis en vaardigheden contextgebonden zijn. Dat betekent dat individuele kennis en ervaringen waarde hebben in een specifieke situatie. En niet per definitie ook gelden in elke willekeurige andere situatie. Iemand kan wel leren om

ervaringen te gebruiken in nieuwe situaties, soms moet een persoon daarbij geholpen worden. Het constructivisme gaat er vanuit dat een mens leert als kennis en ervaringen gekoppeld worden aan handelen. Dit heeft mede als doel om een persoon inzicht te verschaffen in de relatie van eigen kennis en handelen, een actieve betrokkenheid in de eigen situatie te stimuleren en ervaringen te plaatsen in een probleem-georiënteerde context. Maar ook om ervaringen in verschillende contexten/situaties te leren plaatsen, of ervaringen vanuit verschillende perspectieven te leren beschouwen.

Daarbij is het een streven kennis meer te veralgemeniseren. Als ervaringen in verschillende situaties zijn toegepast is het veelal mogelijk om algemene principes te formuleren.

Hulpverleners die werken middels het constructivistische denkkader dagen een client of clientsysteem uit de eigen wereld te ervaren, zichzelf vragen te blijven stellen (reflectie), op zoek te gaan naar antwoorden en de complexiteit van de omringende en eigen wereld te doorgronden. Autonomie en integratie van verschillende ervaringen en het plaatsen van ervaringen in een ruimer kader en in één geheel staan voorop bij het leren van een persoon. De betekenis van het constructivisme voor hulpverleners kan als volgt worden geformuleerd:

1. Het constructivisme accepteert en moedigt autonomie en initiatief aan;
2. Het constructivisme moedigt aan tot het stoeien met eigen ervaringen, het reflecteren op ervaringen;
3. Het constructivisme vereist ook dat een hulpverlener zijn eigen ervaringen ideeën etc. zoveel

- mogelijk achterwege laat, om de ander zijn eigen ervaringen goed te laten doorgronden;
4. Het constructivisme stimuleert de dialoog tussen personen (bijv. cliënt en hulpverlener), onder andere vanuit de gedachte dat ervaringen betekenis krijgen in relatie tot anderen;
 5. Het constructivisme gaat ervan uit dat open vragen en een open leersituatie het leren aan ervaringen stimuleert;
 6. Het constructivisme stimuleert tot het plaatsen van ervaringen in nieuwe situaties en daarop te reflecteren. Nieuwe ervaringen vormen een toevoeging bij het unieke van een persoon.

Voor constructivisten geldt dat wanneer een ervaring een positieve uitwerking heeft, er sprake kan zijn van de "waarheid" in die specifieke situatie en voor dat moment. Met andere woorden iedereen moet zich bewust zijn dat elke werkelijkheid een samenspel is van gedachten, het betekenis geven en de reacties vanuit de situatie. "Bestaan" betekent in deze opvatting voortdurend ervaren en reflecteren op ervaringen (Thomas Butler, 1997).

In de opvatting van de constructivist is leren gelijk aan probleem oplossen en volgt op begrijpen, het toepassen. Essentieel daarbij is het uitgangspunt dat een hulpverlener de visie van een persoon op eigen ervaringen moet zien te doorgronden en te begrijpen ("clients' points of view are windows into the showrooms of their reasoning", Thomas Butler, 1997, p. 150).

Het leren of probleem oplossen wordt gestimuleerd door de cliënt of een groep cliënten te helpen bij het onderzoeken van vragen die men heeft bij een bepaalde situatie/ervaring, vragen te stellen die te overzien zijn en

de resultaten of antwoorden van een reflectie te plaatsen tegen de achtergrond van bestaande ervaringen. Daarbij moet de hulpverlener zijn eigen opvattingen zoveel mogelijk achterwege laten. Startpunt en gerichtheid moet altijd de ervaring van de cliënt zijn.

Constructivisme en gecreëerde omgeving

Ervan uitgaande dat de gecreëerde omgeving staat voor het vorm geven van de werkelijkheid van een persoon, kunnen uitgangspunten van het constructivisme behulpzaam zijn bij het verhelderen op welke wijze iemand een eigen werkelijkheid creëert. En wel zo dat bijvoorbeeld een cliënt in staat is een hardnekkige opvatting over zijn functioneren durft te onderzoeken, onder ogen te zien en mogelijk kan los laten.

Speelt het waarnemen bij de Gestalttheorie een belangrijke rol, in het constructivisme wordt het ervaren centraal gesteld. Waarnemen en ervaren hebben een circulaire relatie, liggen als activiteiten in het verlengde van elkaar. Gedrag ontstaat mede door het onderzoeken van ervaringen en het koppelen van nieuwe ervaringen aan voorkennis en bestaande ervaringen. Het constructivisme legt nadruk op het unieke van de gecreëerde omgeving, als een gestalte van eigen ervaringen en de reflectie daarop.

Ervaringen kunnen zich voordoen op het gebied van het fysiologische, het psychologische, het ontwikkelingsbepaalde, het sociaal-culturele en het spirituele (de vijf variabelen in het Neuman Systems Model). De ervaringen worden, al dan niet gestimuleerd door derden, gekoppeld aan al bestaande ervaringen. Het zelfontdekken van betekenis, of waarde van een ervaring is een essentieel gegeven.

Het constructivisme gaat ervan uit dat mensen kunnen leren. Mensen kunnen echter soms in een situatie zitten dat ze geholpen moeten worden om inzicht te krijgen in hun eigen situatie of hun eigen ervaringen en de betekenis ervan.

Het constructivisme geeft een cognitief kader waarmee het reflecteren op die ervaringen mogelijk wordt gemaakt. In deze zin kan hulpverleners/verplegen opgevat worden als een leerproces waarin het reflectieproces een belangrijk instrument is. In het tweede artikel wordt dit reflectieve ervaringsproces beschreven.

Beschouwing

De gestalttheorie en constructivisme geven op een eigen wijze invulling aan het begrip gecreëerde omgeving. Het concept toegepast in een hulpverleningsrelatie maakt het mogelijk om actief en samen met de cliënt of het cliëntsysteem op zoek te gaan naar werkelijkheden en de waarheid voor dat moment.

Van belang is om te stellen dat bij het gebruik van dit concept er tevens een relatie is met wat Neuman de interne en externe omgeving noemt. Daarmee wordt bedoeld dat een mens niet op zichzelf bestaat, maar met al haar werkelijkheden en waarheden onderdeel uitmaakt van van een omgeving. Werkelijkheden kunnen mijn inziens begrepen worden als ze geplaatst worden in de voortdurende interactie met de leefwereld. Zowel de gestalttheorie als de constructivistische leerpsychologie geven de spv een denkkader bij gesprekken met cliënten of clientsystemen. Deze kaders toegepast op onze eigen werkelijkheid

als hulpverlener stelt ons in staat om op een andere wijze om te gaan met de opvattingen over de client. Wil de spv werelden met elkaar verbinden dan zal ze nadrukkelijker moeten reflecteren op de waarheid van de client en daarbij aansluiten. We moeten meer doordrongen worden van het feit dat spv-en op de eerste plaats mensen zijn die ook een werkelijkheid creëren die even subjectief is als die van hun cliënten. Op basis van die subjectief gecreëerde werkelijkheid passen we onze methodieken en interventies toe.

Neuman gaat ervan uit dat verpleegkundigen, daadwerkelijk geëngageerd, naast de cliënt en zijn naasten staan. Daarbij brengen beiden principieel gelijkwaardige, maar verschillende ervaringen in.

In dialoog met de client zal er altijd een spanningsveld blijven bestaan tussen hetgeen de hulpverlener-spv denkt of ervaart en de wijze waarop een client de werkelijk waarneemt en beleefd. In de gestalttheorie wordt het verschil opgevat als een onvoltooide handeling (Lambrechts, 1994). Een toestand of situatie die nog open staat, en waarin het bewust worden van belang is.

Bewust worden van hetgeen nodig is om in een gewenste situatie te kunnen komen. Hoe het vertrouwde te kunnen loslaten, ook al is de afstand tussen oud en nieuw soms enorm groot.

Het lijkt me een enorme uitdaging voor alle spv-en om de werkelijkheid en de waarheid van de client open tegemoet te treden, samen te onderzoeken hoe de ander zijn gecreëerde omgeving construeert en blijvend aandacht te houden het construeren van een gezond toekomstperspectief.

Literatuur

- Boekaerts, M., Simons P.R., 1993, *Leren en instructie: psychologie van de leerling en het leerproces*, Dekker & Van der Vegt, Assen
- Butler J.T., 1997, *Principles of health education and health promotion*, 2nd ed., Morton Publishing Company, Englewood
- Elferink, R., 1996, *Binnenstebuiten; een andere visie op psychische en psychiatrische problemen*, Eburon
- Haffmans, J., 1999, *Werelden van verschil; het constructivisme herontdekt door organisatieadviseurs*, In: Opleiding & Ontwikkeling, 12^e jaargang, nr.9, p. 31 - 35
- Hoffman, L., 1990, *Een constructivistisch uitgangspunt voor gezinstherapie*, In : Gezinstherapie, jaargang 1., nr. 1. p. 58-82
- Lambrechts, G., 1994, *Het eigen gezicht van de gestalttherapie; gestalttherapie opnieuw bekeken vanuit Figuur en Achtergrond*, Instituut voor Communicatie, Kortrijk
- Minuchin, S., fishman, H.C., 1983, *Gezinsstructuur en therapeutische technieken*, Sociale Bibliotheek, Van Loghum Slaterus, Deventer
- Neuman, B., 1995, *The Neuman Systems Model*, third ed., Appleton & Lange, Norwalk
- Neuman, B., 1990, *Health as a Continuum Based on the Neuman Systems Model*, In: Nursing Science Quarterly, pag. 129 135
- Pierce, J. D., Hutton E., 1992, *Applying the new concepts of the Neuman Systems Model*, In: Nursing Forum, vol. 27, no. 1, jan/maart, p. 15 / 18
- Pool, A., 1997, *Zingeving en verpleegkundige beroepsuitoefening*, In: Tijdschrift voor Verpleegkundigen, nr. 17., p. 487 – 491
- Praag van., D., *Gestalttherapie; een procesbenadering*, Acco, Amersfoort/Leuven
- Short Tomlinson, P., Hoehn Anderson, K., 1995, *Family Health and the Neuman Systems Model*, In: The Neuman Systems Model, Betty Neuman, third, Ed., p. 133/144
- Stuart W.G., Wricht, L.K., 1995, *Applying the Neuman Systems Model to psychiatric nursing practice*, In: The Neuman Systems Model, Betty Neuman, third ed., Appleton & Lange, Norwalk, p. 263 - 274
- Verberk, F., De Kuiper, M., 1998, *Verpleegkunde volgens het Neuman Systems Model*, 2^e druk, HBO-reeks Gezondheidszorg/Welzijn, Van Gorcum, Assen
- Watzlawick, P. Ed., 1984, *The Invented Reality*, W.W. Norton, New York